

מלחמות אישיות לשם שמים

הפרשה שהציתה אש זרה בעולם החסידי - סיפורו של בערניו, האדמו"ר לבית רוז'ין שהתפקד - היא דוגמה להתפתחותה של מחלוקת בעולם הדתי. מחקר היסטורי ואקטואלי

לכן, מעברם של אדמו"רי רוז'ין מרוסיה לסדיגורה ערער את שלווה של חסידות גליציה, שעד אותה עת אופיינה בהרגשת המדרגות, הצניעות, הפשטות, יסודות של סגפנות ופרישות וקיום מצוות תוך גילויים מוחצנים של התלהבות (צעקה בתפילה ועוד). דברים אלו נכרכו בשמרנות ובהתנגדות קיצונית להשכלה ולמודרנה, כולוול בטיפוח הגוף, באסתטיקה ובהיגיינה ובלבוש מסורתי ופאות ארוכות שהועלו לכדי עיקרון מקודש מן התורה.

לעומת תפיסה זו, דרכם של אדמו"רי רוז'ין הייתה "דרך המלכות". הם עודדו חומריות מופגנת בחצרות האדמו"רים, ביגוד מודרני, הקפדה על מראה אסתטי ומעורר כבוד (למשל סירוק השיער, אי הארכת הפאות מעבר לקו האוזן), יחד עם איפוק בעבודת השם ובלמוד תורה. לאחר מותו של ר' ישראל מרוז'ין וכניסת בניו להנהגת חצרות עצמאיות, הלכה וגברה השפעת חסידות

הציץ ונפגע
אנטומיה של מחלוקת חסידית
דוד אסף
אוניברסיטת חיפה וידיעות ספרים, 2012, 550 עמ'

של בערניו, כדי לגעת בנושא עמוק וחשוב בהרבה: האופן שבו מתפתחת המחלוקת בין החסידים, ולא רק בין החסידים. בספר מתוארת אנטומיה של מחלוקת בחברות דתיות ואידיאולוגיות, מגמותיה, הכוחות הפועלים עליה והמשלבים אותה, והאופן שבו היא שוקעת לתהום הנשייה תוך התקרבות הצדדים זה לזה ואף החלפת העמדות ביניהם.

חשיבותו הגדולה של הספר היא בכך שהוא חושף ומראה באופן בהיר שכמו במחלוקת רבות בעבר, בהווה, ויש לשער שאף בעתיד, מניעים אישיים חוברים למניעים אידיאולוגיים, מחוללים מחלוקות וקרעים קשים, ומביאים לשנאה קשה ולפילוגים מתוך עילה קלושה ולעיתים כלל לא משמעותית. החל מעמ' 339 עומד אסף על דרכי היווצרותה של מחלוקת פנים חסידית. הוא מראה כיצד רבנים שלא רצו להיכנס אל המחלוקת, ולא ראו בה חשיבות כלל, נשאבו אל תוך מלחמת עולם אכזרית זו. כיצד כאשר בעל סמכות נחשב מתווה קו, תוך איום באובדן עולם התורה והשוואה לרפורמים, הוא הופך רבנים רבים לכנועים ומפוזרים. הוא מראה כיצד החסידים מצייתים לרבניהם ופועלים בדרכים קשות ואלימות מתוך אמונה שמדובר "במלחמה בין צדיקים, ובוודאי שהיא לשם שמים".

אנקדוטה מעניינת היא שעל אף שמבחינה חברתית קווי המתאר של שתי החסידויות נותרו על כנם עד היום, הרי שמבחינה רעיונית, עם המהפכות שעברה היהדות במאה העשרים, כל אחת מן החסידויות התקרבה לעמדת חברתה. חסידויות סדיגורה, שסימנו את הפתיחות והמודרנה, התקרבו ברובן עם השנים ויישרו קו עם החברה החברתית השמרנית. ואילו חסידות צאנז, שסימנה את הצד ה"מני" של מפת הקנאות הדתית, היא הוכתה בשואה החסידויות הפתוחות ביותר בישראל. היא הוכתה בשואה מכה כואבת ואנושה במיוחד, ומנהיגה היחיד שניצל, האדמו"ר יקותיאל יהודה הלברשטם מקלויזנבורג, נינו של ר' חיים מצאנז, הקים אותה מן האפר והשיל מעליה את הקנאות.

בפי החסידים מסופר שבשנות השבעים של המאה העשרים הטריח עצמו האדמו"ר שלום יוסף פרידמן מסדיגורה-פשמישל, שהתגורר אז בדירה קטנה בתל אביב, ובא לבקר את הרבי מקלויזנבורג בקריית צאנז המפוארת בנתניה. הרבי מצאנז אמר לאורחו שברוך השם כבר השלימו האדמו"רים ביניהם ואין עוד מקום למחלוקת הישנה. על כך השיב לו הרבי מסדיגורה: לשעבר, כשאנו גרנו בארמונות ואתם בחורבות, אז לשיטתכם היה טעם למחלוקת; אבל עתה, כאשר אנו גרים בדירות שכורות ואתם בבנייני פאר, כבר אין טעם למחלוקת. ■

המחלוקת גרמה לחרם על אדמו"רי החסידות. בית המדרש של סדיגורה

צילום: ויקיפדיה

אפיקורסים". בהמשך כתב ר' חיים עוד שש אגרות פולמוס והורה: "מי לה' רדפו מהר אחריהם".

אדמו"רי סדיגורה נקטו ככלל עמדה מתונה וניסו כ"דרך המלכות" שלא ללכות את המחלוקת, אך בתגובה למכתביו של ר' חיים קבוצת רבנים משניים מרוסיה ובעקבותיהם חסידי סדיגורה מארץ ישראל יצאו בהצרות חריפות ושלחו איגרות הקוראות לחרם נגדי על ר' חיים. עם קבלת האיגרות קראו ר' חיים וחסידיו לחרם רבנים כולל על סדיגורה. אסף מראה כיצד רבנים שהודיעו מהחמת ר' חיים הצטרפו לחרם, ואחרים שלא רצו להיחשב כתומכי ה"רפורמים" נגרו אף הם בעל כורחם לתוך קלחת המחלוקת ולהחרמת סדיגורה ובנותיה.

שוחטים, סופרי סת"ם ומלמדים פוטרו ומטה לחמם נשבר, משפחות התפצלו. ביאסי, כבקהילות רבות אחרות, "נפלגה העיירה לשתי משפחות... לכל אחד שוחט ובודק שלה, ורב משלה, מטריף אחד את מה שהשני מכשיר". עדויות של התנפלויות אכזריות של חסידי צאנז על חסידי סדיגורה עולות ממקורות רבים, ובשלבם מאוחרים יותר אף חסידי סדיגורה לא טמנו דם בצלחת. בתגרות אחדות הרבר נגמר בפציעות קשות ואף במוות של חסידים. העולם החסידי בגליציה וסביבותיה רעד כולו, התפצל ונחלק.

האישי חובר לאידיאולוגי

התחושה שאסף בוחר לעסוק באירוע שולי ומביך, העולה בראשית הספר, משתנה עם התקדמות העלילה. יותר ויותר ניתן להבחין שבער פרידמן מליאובה אינו נושא הספר. אסף רק נוגע בקצה סיפורו

סדיגורה-רוז'ין ובנותיה, דבר שערער על מעמדה של חסידות צאנז כמוכילת החסידות בגליציה.

דמותו של ר' חיים מצאנז, שהיה בן 72 כשהצית את המחלוקת, הייתה דומיננטית מאוד בגליציה. הוא הוכר כאחד מגדולי הפוסקים, ויחד עם גדולתו בתורה וצדיקותו הוא מתואר במקורות רבים כיהודי קנאי לדרכו, נוח לכעוס, שניהל פולמוסים ומחלוקות רבים במהלך חייו. פרשת בערניו שחררה אצל ר' חיים כעסים שהצטברו בו עת ארוכה. מנקודת מבט אירוע בערניו לא נולד בחלל ריק אלא היה תסמין של מחלה ממארת שאחראים לה כל אחיו ודרכם - דרך סדיגורה - מחלה שיש להילחם בה ולמגרה.

כבמחלוקת רבות בעולם היהודי, תומכי המאבק של צאנז ובראשם ר' חיים העמידו אותו לא כתגרה מקומית קטנה בין אדמו"רים, אלא כאירוע בעל משמעות היסטורית ורעיונית עמוקה. עם ישראל נבחר על ידי האיל, ובכל דור צץ כוח של טומאה שמנסה לנתק את האומה ממוקד חיותה ולהעבירה מדרך התורה. כך היה בעבר עם הצדוקים והקראים, וכך גם בזמננו עם הרפורמים ועם חסידות סדיגורה. מכיוון שאנשים אלו מאיימים להחריב את עולם התורה ולהרחיק את ישראל מבוראם יש לפעול במסירות נפש כנגדם.

שבועיים לפני פרוסום המכתב הגלוי של בערניו, שלח ר' חיים מכתב לתושבי העיירה ריישא שהתלבטו ביחס לחסידי סדיגורה. הוא קורא להם "להרפם ולגרשם מקהילתכם... הסופרים שלהם המה מומרים, ואסור להניח תפילין ומוזוות שלהם וגם אסור להתלמד בנים אצלם... היברלו מתוך אהלי הרשעים ולא תדברו עמהם מטוב ועד רע... יצילנו ד' מהכת הזו, שהמה

מוישי וינשטוק

המעין בספרו המעניין של פרופ' דוד אסף "הציץ ונפגע" אינו יכול שלא לשאול את עצמו מה ראה אסף צורך וחיובות, ולא בפעם הראשונה, בחשיפת מחוזותיה השוליים והאפלים של החסידות לעין כול. כמבט ראשוני נראה שהספר עוסק באירוע שולי ומביך: התפקדות דב בער, בנו של ר' ישראל מרוז'ין, וחזרתו לאחר מכן לחצר אחיו, לחיי ברירות, שתיקה ואולי השתקה, עד יום מותו. מבחינת אסף, ספר זה מהווה המשך טבעי לשניים מספריו הקודמים. ספרו "נאחז בסכך", שעסק ב"פרקי משבר ומבוכה בתולדות החסידות", וספרו "דרך המלכות", העוסק בחייו, תורתו והנהגתו של רבי ישראל מרוז'ין, שבו רומז אסף על פרשת בערניו באומרו (עמ' 28) שפטירת רבי ישראל השפיעה על התנהגות בנו דב בער, כעשרים שנה לאחר מכן, ושגורמים רבים חברו להשתקה של פרשה דרמטית "ששלהבה אש זרה בכל העולם החסידי".

מים רותחים במקווה

ראשיתו של הסיפור בכנו של ר' ישראל מרוז'ין, דב בער, שבגיל חמישים, בהיותו אדמו"ר בליאובה, החליט לפרוש מן ההנהגה, ובשל חשש שימיר את דתו (חשש שלא היה מבוסס די צורכו) נחטף מרומניה לבית אחיו בסדיגורה שבגליציה (או אוסטריה-הונגריה). הוא עזב את בית אחיו ועבר לזמן מה לביתו של דוקטור משכיל בעיירה, שם פרסם כתב הצהרה כנגד החסידות. לאחר כמה שבועות שב לבית אחיו, פרסם הצהרה שחזרת בה ממה שכתב קודם לכן, ונשאב בבדיוד, מרצון או שלא, עד סוף ימיו.

לכאורה, משבר נפשי או אמוני של אדמו"ר. אלא שמשבר זה התפתח למחלוקת קשה בחסידויות גליציה והונגריה, מחלוקת שהצית ר' חיים מצאנז בהטלת חרם חריף על אדמו"רי סדיגורה (בית רוז'ין) ודרכם. בעטייה של המחלוקת איברו יהודים רבים את פרנסתם, משפחות פוצלו, וחסידים אחדים אף קיפחו את חייהם ממכות וממיתות משונות דוגמת שפיכת מים רותחים במקווה. אסף חושף, תוך הסתמכות על עדויות מרתקות, שההיתלות בסטייתו מהדרך של בערניו הייתה רק ניצול הזדמנות להצית את המחלוקת שגחליה רחשו זמן רב מתחת לפני השטח. כבר שנים רבות קודם

ספרו של משה וינשטוק, 'אומן: המסע הישראלי לקברו של רבי נחמן מברסלב', יצא בהוצאת ידיעות ספרים בשנת תשע"א